

ВІДГУК

офіційного опонента
на дисертацію

Шаталової Ярославни Олександрівни
«Корпоратократія у суспільстві ризику»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
у спеціалізовану вчену раду Д 64.051.06 в Харківському національному
університеті імені В. Н. Каразіна,
за спеціальністю 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії

Актуальність теми дисертаційного дослідження Шаталової Ярославни Олександрівни не викликає сумнівів. Серед чинників, що визначають потребу цієї праці, слід акцентувати увагу принаймні на двох. Перший – це потреба у переосмисленні завдань і пріоритетів влади в умовах кризи національної держави та панування неолібералізму як ідеології транснаціонального капіталу. Глобальна політика реформ спричинила економізацію усіх галузей діяльності, у зв'язку з чим сьогодні людство та соціальні інституції тлумачаться у термінах ринкової економіки, а управління здійснюється на засадах корпоратократичного підходу. Нелінійність і неперервність владних процесів актуалізують вивчення методологічних підходів, що уможливили конституювання провідної глобальної форми влади – корпоратократії, на засадах якої відбувається регулювання світових економічних, політичних та соціальних процесів. Для України необхідність осмислення феномену корпоратократії обумовлена суттєвим впливом на політику нашої держави транснаціональних організацій (зокрема, Всесвітнього банку та Міжнародного валютного фонду), негативним проявом діяльності яких стає подальше послаблення національної економіки та збільшення несаможитності політичних еліт, що у підсумку є причиною поглиблення економічної та соціальної криз. Проте, незважаючи на підвищений інтерес до проблеми корпоратократії, який сьогодні можна спостерігати з боку політиків, соціологів та істориків, досі бракувало досліджень, в яких корпоратократія розглядалась би у проблемному полі соціально-філософського аналізу, і на цій підставі було б обґрунтовано її сутність, рушійні сили і наслідки. Зауважу, що

тенденції розвитку і впливу корпоратократії на сучасність виходять за межі традиційної політичної онтології і вимагають соціально-філософської рефлексії.

Другим рушійним чинником для досліджень проблеми корпоратократії у суспільстві ризику слід визначити теоретичне осмислення способів, якими корпоратократія впливає на екзистенційний стан людини, на розуміння нею меж переборення тих небезпек її існування, якими насичене XXI століття – від постійно актуалізованих проблем екологічної катастрофи, світового військового конфлікту до проблематики трансгуманізму. Подібний підхід до дослідження корпоратократії дозволяє розширити концепт ризикогенності, показавши варіації впливу на суб'єктивність проявів корпоратократичного чинника. Дослідження цієї проблеми у дисертації здійснене на основі соціально-філософського аналізу антропологічних передумов і наслідків формування та реалізації корпоратократії з метою розкриття тих чинників, що впливають на розвиток сучасного суспільства як суспільства ризику.

Представлена на розгляд спеціалізованої вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна дисертаційна робота Я.О. Шаталової «Корпоратократія у суспільстві ризику» є актуальною як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Цілком можна погодитись із думкою дисертантки, що соціально-філософська концептуалізація корпоратократії та її осмислення з точки зору становлення та розвитку суспільства ризику суттєво «розширюють горизонти розуміння у суспільстві ризику трансмутацій влади в корпоратократію та дозволяють засобами соціальної філософії проаналізувати можливі тенденції конституювання валідних образів людини під впливом корпоративної культури» (сторінка 25).

Дисертація Я.О. Шаталової є однією із небагатьох вітчизняних спроб соціально-філософського осмислення корпоратократії в суспільстві ризику та розробки концепту взаємодії людини та корпорації, розкриття особливостей корпоративної культури як інструменту корпоратократії. Серед внесків роботи у соціально-філософську проблематику можна визначити дослідження природи

корпоратократії у суспільстві ризику та її антропологічних складових, організації корпоративної культури та її самоорганізації в сучасних умовах.

Структура роботи є цілком логічною, достатньо аргументованою і такою, що забезпечує конструктивний аналіз вибраної дисертаційної проблеми, оптимальне визначення її загальних контурів, в рамках яких сформульовані основні підходи та принципи, покладені в основу дослідження. Дисертаційна робота Я.О. Шаталової, як зазначає сама автор (сторінка 22), є складовою частиною комплексної наукової теми «Філософія і багатоманіття соціокультурних світів» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (державний реєстраційний номер 0114U005439).

Привертає увагу кропітке обґрунтування автором головних положень дисертації. У вступі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка корелює з темою, та конкретизується у завданнях, окреслено об'єкт та предмет роботи. Логічною є побудова системи використаних в роботі дослідницьких методів. Особливо ретельно підготовлено перший розділ, в якому розглянуто теоретико-методологічні стратегії дослідження корпоратократії у суспільстві ризику. Достовірність теоретичних положень і висновків дисертації забезпечується вдалим міждисциплінарним узагальненням ідей філософії, політології, соціології, соціальної психології тощо щодо змістовних складових концепту корпоратократії, для чого дисертантка звертається до значної джерельної бази, яка налічує 233 найменування. Одночасно, попри представленого широкого розмаїття підходів в обраній сфері філософської рефлексії, Я.О. Шаталова знайшла власну нішу, сформулювавши оригінальний погляд на досліджувану проблематику.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну.

По-перше, дисертанткою обґрунтовано евристичність соціально-філософського концепту корпоратократії, що виявляється у характерних рисах корпоратократії, її монополії та формах управління.

По-друге, реконструйовано дискурс суспільства ризику у сучасній філософії через вияв релевантних для цього дослідження ідей та підходів. Із посиланням на конкретних дослідників, автором встановлено специфічні ознаки сучасного суспільства як суспільства ризику, визначено чинники, що спричинили таку трансформацію, узагальнено особливості та ознаки суспільства ризику. Аналіз змісту I розділу дає підстави стверджувати, що дисертантка успішно впоралась із цим завданням.

По-третє, розкрито сутність корпоративної культури як інструменту корпоратократії, для чого дисертанткою використано методологію розрізнення культури трудового колективу і корпоративної культури та здійснено оцінку корпоративної культури з точки зору її ефективності у структуруванні соціального простору. Результати цієї ґрунтовної аналітичної роботи представлено у II розділі дисертації. Важливо, що дисертантка аргументовано, на конкретних фактах з історії розвитку корпоративної культури та спираючись на аналіз соціогенних передумов формування корпоративної культури в індивідуалізованому суспільстві показала причини розвитку та сутність корпоративної культури як інструменту корпоратократії.

Теоретично обґрунтованим і корисним для подальшого розвитку вітчизняної соціальної філософії є здійснене в III розділі дослідження особливостей екзистенційної ситуації та буття людини в умовах корпоратократії у суспільстві ризику. Дисертантка слушно зауважує, що перебуваючи під впливом корпоратократії у суспільстві ризику людина постійно продукує нестабільність та піддається зовнішнім впливам, у зв'язку з чим «Ризики стають нормою діяльності громадських інститутів і нормою життя індивідів» (сторінка 147). Вартим уваги є і наукове висвітлення у підрозділі 3.2. особливостей самоорганізації корпоративної культури як важливого чинника її функціонування та розвитку. Також цікавим є простеження взаємозв'язку між концептом соціальної відповідальності та корпоративної культури, доведення значущості соціальної відповідальності як чинника збалансованих дій корпорації (підрозділ 3.3).

Згідно з існуючими вимогами після кожного розділу дисертації наведені висновки до розділів, завершується робота підсумковими розгорнутими висновками, які базуються на результатах виконаного дисертаційного дослідження. У цілому, аналізуючи зміст роботи, можна зробити висновок, що мета її досягнута, висновки випливають зі змісту, а сама дисертація є самостійною завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Разом з цим, дисертація Ярославни Олександрівни, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, недоліки, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дослідження.

1. Не можемо погодитись із висновками дисертантки про те, що індивідуалізоване суспільство виступає негативною передумовою формування корпоративної культури. Навпаки, на наш погляд, саме процеси індивідуалізації сучасного суспільства призвели до домінування корпоративної культури. Індивідуалізоване суспільство більшою мірою потребує корпоративістських цінностей, переваги соціальної відповідальності як регулятивного чинника дій громадян в умовах глобалізації ризиків.

2. Авторська аргументація була б значно переконливішою, якби дисертантка, обґрунтовуючи концепт сучасної корпоратократії, ретельніше розкрила архітектуру корпоратократії, висвітлила взаємозв'язок між суб'єктами такої влади, особливо в контексті сучасних критичних соціальних теорій (зокрема, теорії «Імперії» М. Гарта та А. Негрі, а також «мережевого суспільства» М. Кастельса). Також, розбираючи явище корпоратократії дисертантка не пояснює, на чому ґрунтується власне влада корпорації. Із дисертації не зрозуміло, якої концепції стосовно влади дотримується дисертантка (релятивістської, системної, причинно-наслідкової).

3. Розкриваючи зміст та особливості корпоративної культури як інструменту корпоратократії дисертантка переважно аналізує вплив корпоративної культури на особистість, залишаючи поза увагою інші складові цього процесу, зокрема, співвідношення процесів кооперації та конкуренції в корпораціях,

значення корпорації як агента соціалізації індивіда, експлікацію корпоративної культури на культуру споживання.

4. Дисертантка стверджує, що «корпоратократія – це специфічна форма влади, що діє транслегально, має інституціолізовану можливість підкорювати державну владу таким чином, щоб пріоритети національних систем і функціональних кордонів відповідали пріоритетам поширення корпоратократії» (сторінка 52). Але вона не пояснює терміни «транслегальність» та «інституалізованість», внаслідок чого виникає питання, якою може бути інституалізована можливість підкорювати державну владу транслегально? Чи під такою можливістю дисертантка має на увазі інституалізовані корупційні практики?

5. При дослідженні антропологічних аспектів корпоратократії у суспільстві ризику потрібно було б щільніше зв'язати цей аналіз з особливостями українського життя, залучити відповідний матеріал. Особливо це стосується дослідження ризиків та небезпек функціональної безграмотності особи, прослідковування взаємозв'язків між засвоєнням українським суспільством корпоративної культури та реалізацією компетентісного підходу в освіті.

6. У висновках дисертаційного дослідження спостерігається надлишкове теоретизування. Практичних рекомендацій у висновках бракує, це певною мірою знижує евристичний потенціал дослідження.

Загальний висновок

Утім, висловлені зауваження аж ніяк не применшують високий науково-теоретичний рівень роботи і мають рекомендаційний характер. Оцінюючи результати ґрунтовної праці Я.О. Шаталової можна сказати, що її дисертація є завершеним, самостійним дослідженням, що характеризується високим рівнем дослідницької культури. Положення, винесені автором на захист, містять певний рівень новизни, достатньо аргументовані та підкріплені теоретичним й емпіричним матеріалом. Завдання, які ставились дисертанткою, знайшли своє вирішення. Автореферат дисертації та публікації автора повною мірою

відображають основні наукові результати та висновки, сформульовані у дисертаційній роботі.

Таким чином, є необхідні підстави вважати, що за своїм змістом, оформленням, актуальністю, глибиною вирішення наукових проблем, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів дисертаційна робота Шаталової Ярославни Олександрівни «Корпоратократія у суспільстві ризику» відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р.», є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності успішно вирішують поставлені завдання, а автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія і філософія історії.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії
КЗВО «Дніпровська академія
неперервної освіти»

Висоцька О. Є.

Підпис Висоцької О.Є. засвідчую
Вчений секретар Вченої Ради
КЗВО «Дніпровська академія
неперервної освіти»

Пасічник Л.В.